

EVLİYA ÇELEBİ'NİN SEYAHATNAME'SİNDE KIRKLARELİ VE ÇEVRESİ

Büşra KAPLAN¹

Makale Bilgisi

DOI: 10.35379/cusosbil.1334512

Makale Geçmişi:

Geliş 29.07.2023

Kabul 29.08.2023

Anahtar Kelimeler:

Kırklareli,

Kırkkilise,

Evliya Çelebi,

Seyahatname,

Şehir.

ÖZ

Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'si 17. yüzyılın önemli coğrafi, tarihî ve kültürel kaynaklarından biridir. Evliya Çelebi'nin seyahat rotası, bu rota üzerinde ziyaret ettiği şehirler ve bu şehirler hakkında verdiği malumat birçok araştırmaya konu olmuş ve çeşitli makaleler ile kitaplar araştırmacıların istifadesine sunulmuştur. Ancak bugüne kadar yapılan monografik çalışmalarda *Seyahatname*'de Kırklareli ve çevresi hakkında verilen bilgiler ele alınıp incelenmemiştir. Osmanlı döneminde Edirne'nin ve günümüzde İstanbul'un gölgesi altında kaldığı söylenilebilecek olan Kırklareli, Osmanlı döneminde Kırkkilise olarak adlandırılmaktaydı ve bir sancak konumundaydı. Bugün ise bir il merkezi durumundadır. Bu yüzden onun geçmişteki durumu ile günümüzdeki durumu farklılık arz etmektedir. Bu sebeple Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'sinde Kırklareli'nin nasıl ele alındığı incelendiğinde iki farklı durum ile karşı karşıya kalınmaktadır. Günümüzde Kırklareli ili; Lüleburgaz, Vize, Pınarhisar, Babaeski, Pehlivan köy, Koçaz ve Demirköy ilçelerinden müteşekkil vaziyettedir. Ancak Osmanlı döneminde zaman zaman idari durumu farklılaşabilse de Evliya Çelebi'nin eserini kaleme aldığı dönem olan 17. yüzyılda Özü eyaletinin bir sancağı konumundadır. Bugün Kırklareli'nin ilçesi durumunda olan Vize ise Özü'nün bir diğer sancağıdır. Bu açıdan bakıldığında ortaya iki farklı Kırklareli çıkmaktadır. İlki, bugün kendisine bağlı bulunan topraklarının bir kısmı Bulgaristan sınırları içerisinde kalan Kırkkilise sancağı, diğeri ise bugün yedi ilçeye sahip olan Kırklareli ili. İşte, bu çalışmada; merkezi ve çevresi ile günümüz Kırklareli'sinin 17. yüzyıldaki görünümü Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'si üzerinden ortaya konulmuş, Evliya Çelebi'nin şehir hakkında verdiği tarihî, coğrafi, mimari ve kültürel bilgiler tespit edilmiş ve günümüzle mukayese edilerek değerlendirilmiştir.

KIRKLARELİ AND ITS SURROUNDINGS IN EVLİYA ÇELEBİ'S SEYAHATNAME

Article Info

DOI: 10.35379/cusosbil.1334512

Article History:

Received 29.07.2023

Accepted 29.08.2023

Keywords:

Kırklareli,

Kırkkilise,

Evliya Çelebi,

Seyahatname,

City.

ABSTRACT

Evliya Çelebi's *Seyahatname* is one of the important geographical, historical and cultural resource of the 17th century. Evliya Çelebi's travel route, the cities he visited along this route and the information he gave about these cities have been the subject of many research, various articles and books which have been presented to researchers. However, in the monographic studies carried out to date, the information given in the *Seyahatname* about Kırklareli and its surroundings has yet to be the subject of any research. Kırklareli, which can be said to have been under the shadow of Edirne during the Ottoman period and Istanbul today, was referred to as Kırkkilise in the Ottoman period and served as a sanjak. Today, it functions as a city center. Therefore, its situation in the past is different from its current situation. For this reason, when examining how Kırklareli is depicted in Evliya Çelebi's *Seyahatname*, two different situations are encountered. Today, the province of Kırklareli is composed of Lüleburgaz, Vize, Pınarhisar, Babaeski, Pehlivan köy, Koçaz and Demirköy districts. However, although the administrative situation may differ from time to time in the Ottoman period, it was a sanjak of the Özü province in the 17th century, when Evliya Çelebi wrote his work. Vize, today a district of Kırklareli, was another sanjak of Özü. This perspective reveals two versions of Kırklareli: The first is Kırkkilise sanjak, a part of which is within the borders of Bulgaria today, and the other is the province of Kırklareli, which has seven districts today. In this study, it has been uncovered the 17th century appearance of the city center and its surroundings of today's Kırklareli has been revealed through Evliya Çelebi's *Seyahatname*, analyzed the historical, geographical, architectural and cultural information given by Evliya Çelebi about the city has been determined and evaluated by compared it with today's state.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, busrakaplan90@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-4854-2717
Alıntılanmak için/Cite as: Kaplan, B. (2023). Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde Kırklareli ve çevresi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32 (2), 729-744.

GİRİŞ

Kırklareli, bugün Türkiye'nin yedi bölgesinden Marmara bölgesinde ve bu bölgenin de Trakya kısmında bulunan bir şehir merkezi ve yedi ilçeden müteşekkil bir ildir. Edirne ve Tekirdağ illeri ile birlikte Bulgaristan'a sınırdaş olan Kırklareli'nin Karadeniz'e de kıyısı bulunmaktadır. İlçelerini ise Lüleburgaz, Babaeski, Vize, Pınarhisar, Demirköy, Kofçaz ve Pehlivan köy oluşturmaktadır. Şehir; Bizans döneminde Saranta Ekklesies olarak, Bulgarlar tarafından Lozengrad olarak ve Osmanlılar döneminde Kırkkilise olarak (Tuncel, 2022, s. 478) adlandırılmıştır.² Kaynaklarda yer yer şehrin adına Kırkkenise olarak rastlansa da zaten kenise de kilise anlamındadır (Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, t.y.). Cumhuriyet dönemine kadar ise Kırkkilise adı kullanılmıştır. Bu dönemde kültürümüze uygun olmadığı düşünülen yer adlarının değiştirilmesi konusu gündeme getirilmiş ve bölge halkı da şehir adında bulunan kilise kelimesinin kaldırılması talebiyle bakanlığa başvurmuşlardır. Daha sonra konu mecliste görüşülüp kabul edilmiş ve cumhurbaşkanı onayına sunulup şehir adının Kırklareli olarak değiştirilmesi 1925 yılında onaylanmıştır (Akin, 1997, s. 10).

Şehrin Osmanlı hâkimiyetine ne zaman girdiğine dair kaynaklarda farklı tarihler bulunmaktadır. Ancak çoğunluğun ittifak ettiği husus bu dönemin I. Murad Han'ın saltanatına denk geldiğidir (Tuncel, 2022, s. 487; Burnaz Kabakçı 2013, s. 27). Fetihden sonraki dönemde ilk başlarda Kırkkilise; Çirmen ve Vize sancakları ile Rumeli eyaletini oluşturmaktadır. Ancak daha sonra artan fetihlerle beraber Rumeli Beylerbeyliğinin sancak sayıları artmıştır (Gökbilgin, 1952, s. 7). Kırklareli'nin Osmanlı'nın idari taksimatındaki yeri yüzyıllar içerisinde değişken ve esnek yönetim tarzı sebebiyle zaman zaman değişiklik gösterebilmiştir.³ Evliya Çelebi ise *Seyahatname*'nin ilk cildinde Özü eyaleti yani Silistre'yi anlatırken onun on bir sancaktan müteşekkil olduğunu ve bu sancaklardan birinin Kırklareli olduğunu belirtir:

Eyâlet-i Özi ya'nî Silistre Ne mâl defterdârı ve divân çavuşları ve tîmâr defterdârı ve defter emîni misilli bir şey yokdur. Ancak Rûmeli eyâletinden ifraz eyâlet olup vezâret olmuşdur. **Eyâleti on bir sancaktır:** Evvelâ livâ-i Nigebolı ve Çirmen [ve] Vize ve Kırkkilise ve Bucak Tatarı ve Bender ve Akkırman ve Özi ve Kılburun ve livâ-i cedîd-i Doğan. Livâ-i Silistre paşa sancağıdır. (Evliyâ Çelebi, 1998, s. 82)

Bu durumda Evliya Çelebi'nin döneminde Kırklareli'nin Özü'ye bağlı bir sancak olduğu söylenebilir. Günümüzde onun ilçesi durumunda olan Vize ise aynı dönemde Kırklareli ile eş statüye sahip bir sancak durumundadır.

Evliya Çelebi, Kırklareli'ni *Seyahatname*'sinin birinci, altıncı, yedinci ve sekizinci ciltlerinde yer yer zikretmiştir. Eserinin üçüncü cildinde o tarafta gördüğü ve konakladığı yerleri detaylıca bildirmiştir. Beşinci ciltte ise Kırklareli hakkında genel bir değerlendirme yapmıştır. Bu bağlamda çalışmamızda, önce Evliya Çelebi'nin Kırklareli hakkında verdiği genel bilgiler üzerinde durulacak, daha sonra Kırkkilise sancağını ihtiva eden mekânlar günümüzde hangi ilçe, belde veya köye denk geliyorsa o başlıkta ele alınacak, en son ise Kırklareli ile ilgili eserde değinilen diğer konular ele alınacaktır.

1. Kırklareli'nin Genel Görüntüsü ve Özellikleri

Yukarıda değinildiği üzere Evliya Çelebi, Kırklareli'nin genel özelliklerini eserinin beşinci cildinde "Evsâf-ı şehri-i Kırknisâ, ya'nî Kırkkilisa'dır" (Evliyâ Çelebi, 2001, s. 44) başlığı ile ele almıştır. Eserinde genellikle diğer şehirleri tavsif ederken yaptığı gibi burada da önce şehrin adının nereden geldiğine dair bilgi vermiştir. Evliya Çelebi'ye göre I. Murad burayı fethetmeden önce burada bir kadın dokuz ay on günde kırk adet kız çocuğu dünyaya getirdiği için padişah burayı fethettiğinde Kırknisâ olarak adlandırmıştır. Bu adlandırma daha sonra galat-ı meşhur olarak Kırkkilise hâlini almıştır. 17. yüzyılda Kırkkilise biçiminde bilinmektedir. Ayrıca I. Murad'ın burayı 769/1367-8 yılında fethettiğini ve şehrin Edirne'den önce Yanko oğlu İlyana kral tarafından kurulduğunu belirtmektedir (Evliyâ Çelebi, 2001, s. 44).

Evliya Çelebi, daha sonra şehrin payitahtla olan ekonomik ilişkisine dair çeşitli bilgiler verir. Buna göre, sancak beyinin emrinde 500 asker olup, 10.000 gurusu geliri vardır. Ayrıca yıllık geliri 200.000 akçe olan arazisi, 1 zeameti ve 18 timarı vardır. Savaş esnasında toplam 1300 asker sağlayabilecek durumdadır. Eyalete bağlı yeniçeri serdari, sipah kethüda yeri, muhtesibi ve bâcdârı vardır:

Mîr-i livâsına ber-vech-i adâlet on bin gurusu hâsıl olup beş yüz âdem ile mîr-i livâsı zabt [u] rabt edüp Özü eyâletinde muhâfaza eder. Beğinin taraf-ı pâdişâhîden hâss-ı hümâyûnu iki yüz bin akçedir. Ve taht-ı livâsında bir ze'âmet ve cümle tîmâr on sekizdir. Hîn-i seferde cümle erbâb-ı tîmâr kanûn üzre cebelüleri

² Bölge çok yaygın olmasa da Aya Saranda Verisse ve Virisium gibi isimlerle de adlandırılmıştır (Naciye Okuroğullarından aktaran Burnaz Kabakçı, 2013, s. 20).

³ Konu ile ilgili olarak detaylı bilgi için bakınız: (Burnaz Kabakçı, 2013, s. 29-38).

ile sekiz yüz âdem olur, beğinin askeriyle bin üç yüz asker olur. Ve üç yüz pâyesiyle yüz elli akçe şerîf kazâdır. Ber-vech-i adâlet kadîya senevî üç kîse olur, ammâ kal'ası yoktur. Yeniçeri serdârî ve sipâh kethüdâyeri ve muhtesibi ve bâcdârî vardır. (Evlîyâ Çelebi, 2001, s. 44-45)

Şehirle ilgili niceliksel sayılabilecek bilgilerden sonra Evliya Çelebi Kırklareli'ni tavsif eder. Şehrin kırmızı topraklı geniş arazilerinden, çok sayıdaki keklik kuşlarından, çok katlı ve kiremitli yapılarından söz açar:

Ve şehrinin cânib-i erba'ası kara taşlık içinde kırmızı topraklı bağ u bağçeler var kim âdem gâ'ib olur ve her bâğda niçe yüz keklik kuşları cihânî dutmuşdur. Ve şehri bâğistân içre (---) kenârında bir vâsî' öz içre cümle kat-enderkat kiremit örtülü ma'mûr u âbâdân ve müzeyyen sarây-ı âlîler ile ârâste ve hadîkalar ile pîrâste olmuş kasaba-i şîrindir kim cümle (---) mahalledir. (Evlîyâ Çelebi, 2001, s. 45)

Ardından şehirde öne çıkan yapılardan bahseder. Bugün Hızır Bey Camii olarak bilinen⁴ Kurşunlu Camii'nden bahseder. Bir minareli olduğunu, Eski Camii olarak da bildiğini ve kalabalık bir cemaate sahip olduğunu kaydeder. Caminin yanı sıra şehrin tekkesinin, sıbyan mektebinin, biri köprü başında diğeri bedestene bitişik olan iki adet hamamının, hanlarının, kurşun örtülü imaretlerinin ve çeşmelerinin olduğundan bahseder ancak bedesteninin iyi durumda ve her esnafa ait dükkâna sahip durumda olsa da şehre göre bu dükkânların az olduğunu da not eder. Şehirdeki köprü başında iki yola ayrılıp akan çeşmesine özel bir vurgu yaparken bunun üzerinde bir "ırfan mektebi gibi" bir kahvehane bulunduğu belirtir (Evlîyâ Çelebi, 2001, s. 45). Tüm bu detaylar ile okurunun gözünde bayındır bir şehir imajı çizer.

Söz konusu bu imajı şehrin tavsifinin son kısmında da devam ettirir. Bütün evlerin kiremitli olduğunu, şehrin düzlük bir yerde olduğunu ve bağ bahçelerle bezeli olduğunu söyler. Mezarlıktan da bahsettikten sonra halkını ele alır:

Ve cümle evleri kiremitlidir. Şehri bir bayır dibine vâkî' olmuş, kible tarafı sâfi bâğ u bağçeli kurâlarla müzeyyendir. Ve kible tarafında mezârîstânî acâ'ib sivri sivri uzun taşlar ile alâmetleri var ve halkı cümle musallî ve ehl-i sünnet ve'l-cemâ'at ehl-i zevk âdemlerdir. Câ-be-câ mahbûb u mahbûbeleri de olur. (Evlîyâ Çelebi, 2001, s. 45)

Evliya Çelebi bu satırlarla daha önce kurduğu bayındır şehir imajını Müslüman halk imajı ile desteklemektedir. Musallî ve ehli sünnet yani namazlarını kılan ve sünnetin izinden giden bir halk tasvir etmektedir. Bu halk aynı zamanda zevk sahibidir. Aralarında güzel erkek ve kadınlar bulunmaktadır. Çelebi, bu bilgileri verdikten sonra son olarak, şehirde yirmi bin bağ olduğunu, sulu üzümünün olduğunu, müsellesi⁵, pekmezi ve köftesinin meşhur olduğunu söyleyip (Evlîyâ Çelebi, 2001, s. 45) bir sonraki ziyareti için seyahat rotasına devam eder.

Evliya Çelebi'nin çizdiği bu şehir imajı günümüz Kırklareli'si için de geçerlidir. Bugün Kırklareli bir il merkezidir. Etrafında hâlen bağlar ve bahçeler yoğunluktadır. Bağlar dolayısıyla çok çeşitli üzümler yetiştirilmektedir. Üzüm o kadar benimsenmiş durumdadır ki şehrin belediyesinin sembolünde üzüm yer almaktadır. Köftesi de diğer birçok Balkan şehirlerinde olduğu gibi meşhurdur. Çelebi'nin müselles olarak verdiği içeceğin ise günümüzde artık hardaliye olarak öne çıktığını söylemek mümkündür. Hardaliye de yine bir çeşit üzüm şirasıdır ancak hardal tohumu ile mayalandırılmaktadır ve alkolsüzdür. Bunların yanı sıra Çelebi'nin verdiği bilgilerden farklı olarak şehrin günümüzde süt ve süt ürünleri ile de öne çıktığı söylenebilir. Bu bağlamda Kırklareli beyaz peyniri, hardaliyesi, kıvrıkcık kuzu eti, meşe balı ve Kırklareli'nin bir ilçesi olan Babaeski'nin sarımsağı coğrafi işaretli ürünler arasındadır. Ayrıca, yörede üretilen eski kaşar peynirinin coğrafi işaretli ürün olabilmesi için başvuru yapılmış durumdadır (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2023).

2. Kırklareli'nin İlçeleri, Beldeleri ve Köyleri

Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'sinde bugünkü Kırklareli ilinin sınırları içerisinde yer alan Lüleburgaz, Babaeski, Vize, Pınarhisar ve Demirköy ilçelerinden, Kıyıköy, Büyükkarıştıran, Ahmetbey, Kaynarca ile Üsküp beldelerinden, Yoğuntaş, Çövenli, Kışlacık, Erikli, Kayalı ve Erenler köylerinden geçtiği ve buralara dair farklı uzunlukta bilgiler kaydettiği tespit edilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde Evliya Çelebi'nin ele aldığı ilçeler, beldeler ve köyler üzerinde durulacaktır. Ayrıca bu mekânların eserde nasıl ve hangi özellikleri bağlamında ele alındığı üzerinde durulup değerlendirilecektir.

⁴ Yapıdaki kitabelerden edinilen bilgilere göre I. Murad'ın akıncı komutanlarından olan Hızır Bey 785/1383-4 yılında Câmî-i Kebîr olarak bilinen mahalleye bir cami inşa ettirmiştir (Karakaya, 2020).

⁵ Müselles: "Tabhla iki sülsü gidip bir sülsü kalmış şarâba denir. (...) Küttüb-i fikhiyyede hükm-i mahsûsu vardır, dimâğ edenler mürâcaatle neşe-yâb olalar." (Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, t.y.).

2.1. Babaeski

Evliya Çelebi üçüncü ciltte Edirne'den İstanbul'a dönerken geçtiği yerleri kaleme alır. Eserde, Babaeskisi biçiminde geçen Babaeski'yi bir kasaba olarak ele alan Çelebi, onun tarihini Yanko ibn Madyan zamanına kadar dayandırır. Buranın, eskiden bir kalesi olup büyük bir şehir olduğu ancak daha sonra Bulgar ile Sırp prens ve düklerinin İstanbul'u harap etmeye giderken burayı da harap ettiğini kaydetmiştir. Daha sonra ise şehrin adının nereden geldiğine dair aşağıdaki rivayeti aktarır:

Sarı Saltık Bâý Sultân, Pirevadi [170a] kurbunda Dobruca Abdullah huzurunda merhûm oldukda Saltık Bâý'ın vasiyyet-i sâbıkası üzre na'ş-ı Muhammed Saltık'ı yedi aded tabuta fukarâları koyup yedi kral-ı dâl yedi tabutu alup her biri birer iklime tabutları götürürken tabutlarda cesed-i Saltık'ı bulup hamd-i Hudâ bizdedir, deyü her bir kral vilâyetlerine götürürler. Edirne kralı cesed-i Saltık Bâý'ı bir harâb-âbâd olan Baba şehrinde defnetdiğiçün Babaeskisi derler. Anların şerefiyyetine hâlâ imâr olmadadır. (Evliyâ Çelebi, 1999, s. 263)

Bu rivayete göre şehrin eski adı Baba'dır ancak daha sonra Sarı Saltık Bâý'ın buraya defnedilmesinden ötürü Babaeskisi adını almıştır. 17. yüzyılda Babaeskisi denildiği anlaşılan bu yer günümüzde Babaeski ismiyle anılmaktadır.

Evliya Çelebi daha sonra şehirle ilgili sayısal verilere yer vermiştir. Bu açıdan şehirde, bin altmış adet bağlı, bahçeli, kiremitli tek ya da iki katlı, kâgir, bakımlı binalar bulunmaktadır. Evler dışında yirmi mihrap bulunmaktadır. Ayrıca mescitler, birer medrese, hamam ve misafirler için aşevi imareti, üç derviş tekkesi, yedişer sıbyan mektebi ile han ve yüz kadar dükkân vardır. Evliya Çelebi ayrıca bir çeşmesi olduğunu kaydederken çeşmenin üzerindeki kitabeyi de kaydetmeyi ihmal etmemiştir:

Hâtif-i Gayb dedi târîhin

Çeşme-i selsebil-i âb-ı hayât (Evliyâ Çelebi, 1999, s. 264).

Bu çeşme günümüzde hâlen şehir merkezindedir ancak üzerinde kitabe yazısı bulunmamaktadır.

Evliya Çelebi, Babaeski'de bulunan iki camiye ayrıca önem vermiştir. Bunlardan ilki şehrin doğu tarafında nehir kenarında bulunan büyük Ali Paşa Camii'dir. Caminin tespitinden sonra Ali Paşa hakkında kısaca malumat vermiştir. Kendisi, Kanuni Sultan Süleyman'ın vezirlerindedir, Semîz Ali Paşa olarak bilinmektedir ve yaptırdığı cami selatin camilerini andırmaktadır. Ardından cami ile ilgili şu bilgileri verir:

İslâmbol'da hemân Topkapusu dâhilinde Ahmed Paşa câmi'ine müşâbihdir. Ammâ bu andan vâsi' ve rûşen ü müzeyyen ve mükemmel binâ-yı ibretnümâdır. Medrese ü imâret ve hammâm ve hânlar ve cümle dükkânlar bu Ali Paşa hayrâtıdır kim eser-i azîmlerdir. Câmi'in kubbesi eflâke ser çeküp bir menzil yerden kurşunları bahr-i nîlgûn-vâr temevvüc eder. Bu kâr-ı ibret-nümâ Koca Mi'mâr Sinân'ın amelidir kim bu câmi'de dahi zîbâ tasarruflar ve ra'nâ tasnîfler edüp bir minâre-i serâmed etmiş kim gûyâ minâre-i Rüstem Paşa'dır. (Evliyâ Çelebi, 1999, s. 263)

Caminin mimari Sinân'dır ve onunla birlikte medrese, imaret, hamam, hanlar ve dükkânlar da Ali Paşa'nın hayratıdır. Bu camii bugün hâlen ayakta ve Cedit Ali Paşa Camii olarak bilinmektedir ancak Paşa'nın hayratının diğer kısımları günümüze ulaşmamıştır (Eyice, 1989, s. 427-428).

Evliya Çelebi'nin Ali Paşa Camii dışında söz ettiği diğer camii ise çarşının iç tarafında bulunan "Ebû'l-feth Sultân Mehmed Hân-ı Gâzi" (Evliyâ Çelebi, 1999, s. 263) camisidir. Verilen bilgiye göre, eski ve ufak bir cami olmasına karşın kalabalık bir cemaati ve farklı bir ruhaniyeti bulunmaktadır. İçi ve dışı süslü olmayıp bakıma muhtaçtır. Uzun bir minareye sahiptir (Evliyâ Çelebi, 1999, s. 264). Bu camii de tıpkı Cedit Ali Paşa Camii gibi günümüze kadar gelmiştir ancak bugün Fatih Cami olarak bilinmektedir.

Evliya Çelebi, Babaeski'de camilerin yanı sıra bir de "Çoban Deli Kâsım Ağa" (Evliyâ Çelebi, 1999, s. 264) isimli köprüyü ele almıştır. Verdiği bilgilere göre bu köprü yedi gözlü yeni inşa edilmiş büyük bir köprüdür. Yapısı itibarıyla Çoban Köprüsü'nü andırmaktadır. Bugün bu köprü Babaeski Köprüsü olarak bilinmektedir ve sadece altı gözü görülmektedir (Eyice, 1991, s. 373). Evliya Çelebi'nin benzerliği dolayısıyla bahsettiği Erzurum'daki Çoban Köprüsü ise bugün halk arasında Çobandede Köprüsü olarak tanınmaktadır. Her iki köprünün Evliya Çelebi'nin de tespit ettiği gibi biçimsel açıdan benzediği söylenebilir (Eyice, 1993, s. 350). Köprünün yapım hikâyesi ise şöyledir:

Bu Çoban Kâsım Ağa bu cısr mahallinde koyun güderken Cenâb-ı Bârî kendüye İslâm müyesser edüp mürûr-ı eyyâm ile dergâh-ı âlf yeniçeri ocağında kul kethüdâsı olup Sultân Murâd Hân-ı Râbi'in hapsinde iken "Ahdim olsun bu girdâbdan rehâ bulursam koyun gütdüğüm yerde bir cısr binâ edeyim!" deyü ahd edüp ba'de'l-halâs "El-kerîmu izâ uhîde vefâ" mazmûnu üzre dörd yüz kîse-i Rûmî masrûf edüp bu cısr-i azîmi inşâ etmiştir. Ammâ hakkâ ki vâhidü ke'elf bir kantara-i zîbâ-yı musanna'dır kim metânêdetde gûyâ cısr-i Vişgrad'dır. (Evliyâ Çelebi, 1999, s. 264)

Buna göre köprü IV. Murad zamanında bir adak üzerine inşa edilmiştir. Sağlamlığı ise bugün Bosna-Hersek'te Drina Köprüsü olarak bilinen Vişgrad Köprüsü ile kıyaslanmıştır. Drina Köprüsü, Sokullu Mehmet Paşa tarafından vakfedilmiş ve Sinan tarafından inşa edilmiş bir köprüdür (Eyice, 1994, s. 528). Evliya Çelebi, ele aldığı köprüyü Osmanlı kültürüne mal olmuş diğer köprülerle bir tutarak ortak kültürel bir payda oluşturmaya çalıştığı izlenimi vermektedir. Bu açıdan Balkanlar'dan Doğu Anadolu'ya kadar bir bütünlük kuran Çelebi, ortaya da bu köprüyü eklememiş olmaktadır. Son olarak köprünün tarih kitabesini de kaydederek bu faslı sona erdirir:

Cenâb-ı Hazret-i Sultân Murâd-ı Cem-azamet
Murâdı üzre Hudâ ide sâyesin memdûd

Samâhî cânıma hâtifden {erdi} bu târîh

Ola bu cisri karîn-i kabûl-i Rabb-i Vedûd Sene 1043 (Evliyâ Çelebi, 1999, s. 264)

Samâhî'nin kaleme aldığı bu manzume miladi olarak 1633-34 yıllarına denk gelmektedir. İnşa kitabesinde bulunan manzumenin tamamı ise aslında beş beyitten oluşmaktadır. Çelebi yalnızca ilk ve son beyitleri kaydetmiştir (Eyice, 1991, s. 373).

2.2. Vize ve Çevresi

Yukarıda da bahsedildiği üzere günümüzde Vize, Kırklareli'nin ilçesi durumundadır ancak 17. yüzyılda Özü eyaletinin bir sancağı konumundadır. Bu açıdan Kırklareli ile eş statüye sahiptir. Evliya Çelebi'nin seyahat esnasındaki durakları arasında Vize, Kızılköy beldesi ve Çövenli Köyü ile Kışlacık Köyü bulunmaktadır.

2.2.1. Vize

Evliya Çelebi seyahatinde bugünkü Bulgaristan'dan İstanbul'a dönüş yolunda Kırklareli'nden geçtikten sonra Vize'ye uğramıştır. Öncelikle Vize'nin kalesini ele almıştır. Buranın isimlendirilmesine dair bilgi vermiştir. Ona göre, Konstantin kızı Vizo burayı yaptırdığından dolayı burası onun adıyla anılmıştır. İsim rivayetinden sonra kaleye dair fiziksel özellikleri sıralamıştır. Kale, sivri bir kaya üzerine inşa edilmiş, beşgen biçiminde ve taştandır. İçinde kiliseden camiye çevrilen kurşun kubbeli "Ebu'l-feth Mehmed Han" Camii (Evliyâ Çelebi, 2002, s. 69) ve üç yüz adet kiremitli ev bulunmaktadır. Kale, Fatih Sultan Mehmet Han'ın Boğazhisarı kalelerini yaptığı sene Rumlardan alınmıştır. Şehrin payitahtla olan ekonomik ilişkisine dair veriler de verdikten sonra halkının Müslüman yörükler ile gayrimüslim Bulgar ve Rumlardan oluştuğunu söyleyerek bu faslı sona erdirir (Evliyâ Çelebi, 2002, s. 69).

Evliya Çelebi, Fatih Sultan Mehmet Camii olarak kaydettiği cami için kiliseden çevrilmiş bir cami olduğunu bildirmektedir. Bugün söz konusu kalenin içerisinde iki adet cami bulunmaktadır. Bunlardan birinin havradan diğeri ise kiliseden camiye çevrilmiş olduğu yapılarından anlaşılmaktadır. Havradan çevrilen cami bugün Hasanbey Camii olarak bilinmektedir. Kiliseden çevrilen cami ise bugün Küçük Ayasofya ya da Gazi Süleyman Paşa Camii olarak tanınmaktadır. Kaynaklarda söz konusu caminin bir vakıf olduğu kabul edilmektedir ancak kim tarafından vakfedildiği hususu tartışmalıdır.⁶ Ancak Evliya Çelebi'nin bahsettiği caminin günümüze kadar geldiği hususu sabittir.

Evliya Çelebi daha sonra şehrin yapılarına odaklanır ve bağın bahçenin olduğu şehirde kiremitli çok katlı evlerin bulunduğunu ve bey sarayının geniş olduğunu kaydeder. Ayrıca şehrin yer yer su kaynaklarının bulunduğu ve bu kaynakların evlerin mevcut olduğu yerlerden geçtiğini belirtir. Dolayısıyla şehrin su sıkıntısı yaşamadığı söylenebilir:

Cümle (---) aded bâğlı ve bâğçeli ve serâpâ la'l-gûn kiremitli biri biri üzre bâlâ hâne-i ra'nâlardır. Ve câ-be-câ kayalardan âb-ı hayât uyûn-ı zülâller çıkup evden eve uğrayup her hânedânı rey eder uyûn-ı cârileri var. Beğ sarâyı gâyet vâsi'dir. (Evliyâ Çelebi, 2002, s. 69)

Bunlara ek olarak şehrin yapı envanterini de çıkaran Evliya Çelebi; şehrin on iki mahalleden oluştuğunu, kurşun kubbeli bir hamamı olduğu, şehirde mihrap, medrese, mektep, mahalle mescitleri, tekkeler ve tüccar hanları bulunduğunu kaydeder. Ona göre, şehrin çarşı pazarı bulunsa da pek bayındır değildir. Buna karşın bağ ve bahçeleri süslü ve ürünleri boldur. Pırasası meşhurdur ve kadın güzelleri çoktur. Ayrıca burada bugün Gazanfer Dede⁷ türbesi olarak da bilinen Şeyh Gazanfer Efendi'nin ziyaretgâhı bulunmaktadır (Evliyâ Çelebi, 2002, s. 69-70).

⁶ Tartışmalarla ilgili detaylı bilgi için bakınız; (Eyice, 1991, s. 223-224).

⁷ Gazanfer Dede, Kaygusuz Alâeddin'in postnişinidir. Kendisinden sonra Bâli Efendi postnişin olmuştur. Bu türbe bu iki kişi ile ilintili olarak bugün Gazanfer Dede ya da Şeyh Bâli türbesi olarak bilinmektedir. İlgili silsile için bakınız; (Er, 2015).

Bu bilgiler doğrultusunda Evliya Çelebi'nin sancak statüsünde olan Vize'yi diğer bir sancak olan Kırklareli kadar detaylı bir biçimde ele almadığı söylenebilir. Şehri tavsiften ziyade şehrin niceliksel özelliklerini ön plana çıkarmıştır. Şehri ele almada Kırklareli'ne göre daha tarafsız bir yaklaşım sergilediği söylenebilir.

Bugünden bakıldığında Vize'nin Kırklareli'ne kıyasla tıpkı Evliya Çelebi'nin de örtük olarak söylediği gibi daha az mamur olduğu söylenebilir. Şehir bugün Vize kalesinin eteklerine doğru genişlemiş durumdadır. Evliya Çelebi'nin bahsettiği, şehirde suyun bol olması hususu ise bugün şehir merkezi için pek geçerli değildir. Şehrin civarında su kaynakları bol olsa da şehir merkezinde akarsuya rast gelinmemektedir. Ayrıca bugün muhtemelen geçmişteki bol üretimin bir devamlılığı olarak pırasalı börek yöre halkı tarafından bilinse de yetiştirilen pırasanın kendisi o kadar meşhur değildir.⁸

2.2.2. Kıyıköy

Evliya Çelebi, eserinin altıncı cildinde Karadeniz sahili üzerinde gördüğü kale ve kasabaları ele alır. Bu bağlamda duraklarından biri Midye kasabasıdır. Midye, bugün Kırklareli'nin Vize ilçesine bağlı olan Kıyıköy beldesinin eski adıdır (Nişanyan, t.y.). Evliya Çelebi, buranın 500 haneden müteşekkil gayrimüslim nüfusu çok, Müslüman nüfusu az bir yer olduğunu söyledikten sonra burada Ahıryan⁹ Müslümanlarının bulunduğunu belirtmiştir. Kasabayı bu biçimde tanımladıktan sonra kasaba hakkındaki diğer bilgileri vermiştir:

Câmi'i ve bir hânı ve bir kesif hammâmı ve yigirmi aded Rûm dükkânı ve üç aded kenise-i ruhbânı var, ammâ limanı olmamak ile gemilerin küçüklerin karaya çekerler. (Evliyâ Çelebi, 2002, s. 84)

Evliya Çelebi'nin bahsettiği yapılardan hamam günümüze ulaşmış durumdadır ancak harap haldedir. Yapıyla ilgili olarak Kırklareli kültür varlıkları envanterinde "Hamam tamamen harap olmuş kalıntı halindedir. Duvarları kireç harçlı moloz taş, kemer, kubbe ve tonozları tuğla örgülüdür. Kubbeler ve tonozlar sivri kemerler ile taşılmıştır. İç mekan, kemer üzengi seviyesine kadar toprak doludur" şeklinde bir kayıt bulunmaktadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023). Hamamın yanında bahsettiği üç adet kiliseden birinin bugün halk arasında da bilinen eski bir yapı olan Aya Nikola manastırı olması kuvvetle muhtemeldir. Onun dışında bahsettiği ikinci bir kilisenin de kalıntılarının günümüze ulaştığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda Kırklareli kültür varlıkları envanterinde Kıyıköy'e ait bir nekropol alanı ile kilise olduğu düşünülen kalıntıların varlığı ile ilgili bir kayıt bulunmaktadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023). Dolayısıyla söz konusu bu kalıntıların Evliya Çelebi'nin bahsettiği kiliselerden birine ait olması muhtemeldir.

Evliya Çelebi'nin Kıyıköy'ün hamam ve kiliseleri yanında kaydettiği diğer bir yapısı ise camidir. Bugün Kıyıköy'de Kıyıköy Camii olarak bilinen bir cami bulunmaktadır. Bu cami öncesinde dikdörtgen planlı bir kilise olarak inşa edildikten sonra camiye dönüştürülmüştür (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023) ve hâlen cami olarak kullanılmaya devam edilmektedir. Yapının ne zaman camiye dönüştüğü tespit edilememiş olmakla beraber Osmanlı'nın fethettiği yerlerdeki kiliseleri camiye çevirme politikası sebebiyle Evliya Çelebi'nin cami olarak bahsettiği yapının bu olması kuvvetle muhtemeldir. Son olarak, Evliya Çelebi'nin limanı yok olarak kaydettiği Kıyıköy'ün günümüzde bir limanı mevcuttur.

2.2.3. Çövenli, Uzuncular ve Kışlacık Köyleri

Evliya Çelebi, Kırklareli'nin bir ilçesi olan Pınarhisar'dan sonra sekiz saat doğu tarafına doğru giderek "Müslüman ve kefare köyüdür" (Evliyâ Çelebi, 2002, s. 71) diye tanımladığı Çöğenli Köyü'ne ulaşmıştır. Köy hakkında başka bir malumat vermemiştir. Bu köy bugün Çövenli Köyü olarak adlandırılmaktadır. Kırklareli ilinin Vize ilçesine bağlıdır. Evliya Çelebi buradan sonra dört saat yol alarak sadece "Müselmânlardır" (Evliyâ Çelebi, 2002, s. 71) dediği Uzuncular Köyü'ne ulaşmıştır. Buradan sonra ise beş saat yol alarak Saray'a doğru seyahatine devam etmiştir. Bugün Çövenli Köyü ile Saray arasında bulunan köyler arasında doğrudan bu isimde ya da Çöğenli örneğinde olduğu gibi Uzuncular ismini çağrıştıracak bir biçimde herhangi bir köy adı bulunmamaktadır. Çelebi'nin bahsettiği bu köy rotadaki diğer mekânlara uzaklığı itibarıyla bugünkü Karapürçek ve Yuvalı köylerinin bulunduğu hatta bir yerlerde olduğunu düşündürmektedir.

Evliya Çelebi, eserinin altıncı cildinde Karadeniz sahili üzerinde gördüğü kale ve kasabaları ele alırken Kıyıköy'den sonra Ayapavla limanı köyünü ele almıştır. Bu köyün adı için bir isim zikretmemiştir. Evliya Çelebi'nin buraya Kıyıköy'den sonra daha batıya doğru giderek ulaştığı düşünülürse burası bugün Panayır iskelesi

⁸ Coğrafi işaretli ürünler için oluşturulan veri tabanında Çorum'un "kışlacık pırasası" ve Bursa'nın "İnegöl pırasası" için başvuru yapıldığı görülmektedir. Ancak Kırklareli ya da Vize pırasası ile ilgili herhangi bir başvuru ya da onay görünmemektedir (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2023).

⁹ Evliya Çelebi Tirmovi'yi anlatırken ahıryan kavramını şu şekilde açıklamıştır: "Ancak bir mahalle-i müslimîn var. Anların da çoğu kavm-i ahıryandır, ya'nî Urûm'dan dönme melez müselmân şekilli âdemlerdir." (Evliyâ Çelebi, 2003, s. 85).

olarak bilinen yer olmalıdır. Panayır iskelesi ise bugün Kırklareli'nin Vize ilçesinde bulunan Kışlacık Köyü'ne bağlıdır. Evliya Çelebi, bu köy için şu bilgileri vermiştir:

Kasaba-misâl üç yüz hâneli ve bir mescidli gâyet ma'mûr köydür. Bunun dahi subaşı bostâncılardır, ammâ vakıf mı ze'âmet mi? hâtırdan dür olmuş. (Evliyâ Çelebi, 2002, s. 84)

Köyün bir kasaba gibi olduğunu vurgulayan Evliya Çelebi yapı olarak bir mescide işaret etmiştir. Bugün köyde bir adet cami bulunmaktadır ancak bu caminin Evliya Çelebi'nin bahsettiği mescit olup olmadığına dair bir kanıt tespit edilememiştir.

2.3. Pınarhisar ve Çevresi

Evliya Çelebi, Bulgaristan'dan İstanbul'a dönüş yolunda Kırklareli'ne, ardından Vize'ye uğramış ve Vize'den kible tarafına doğru dokuz saat yol katederek bugün Kaynarca olarak bilinen Yenehisar kasabasına, oradan kible tarafına beş saat yol katederek Pınarhisar kalesine ulaşmıştır. Yenehisar hakkında önce genel bir bilgi vermiş, daha sonra Pınarhisar kalesini ve nehrini ayrıca ele almıştır. Eserinin başka bir kısmında ise Pınarhisar'a bağlı Erenler Köyü'ndeki Binbir Oklu Tekkesi'nden bahsetmiştir.

2.3.1. Kaynarca Beldesi

Evliya Çelebi, Yenehisar kasabasının kurucusunun Tekrûr Kral olduğunu belirttiikten sonra yine etimolojik bir açıklamaya yer verir. Verdiği bilgiye göre “yene” Rumca'da “su kaynağı olan yer” (Evliyâ Çelebi, 2002, s. 70) anlamındadır.¹⁰ Dolayısıyla Yenehisar'ın ismi de bu kelimedenden gelmektedir. Yenehisar ilk bakışta Pınarhisar'ın başka bir ismi gibi görünse de Evliya Çelebi iki mekânı net bir biçimde ayırt etmektedir. Onun verdiği bilgilerden yola çıkılarak Yenehisar'ın bugünkü Kırklareli ilinin Pınarhisar ilçesine bağlı Kaynarca beldesi olduğu anlaşılmaktadır. Yenehisar'a adını veren suyun kaynağı ise Tuna nehridir. Çelebi, bu bilgisine şahit olarak da tarihçileri ve pir-i fânileri gösterir. Kasaba, bin yüz adet kiremitli, bağlı ve bahçeli evlerden oluşmaktadır. Mihrap ve mescitlerinin yanında bir küçük hamamı, iki hanı, sekiz dükkânı bulunmaktadır (Evliyâ Çelebi, 2002, s. 70).

Evliya Çelebi, kasaba ilgili bazı detayları verdikten sonra kendi kendine atıfta bulunur. Kasabayla ilgili diğer bilgileri 1066 yılında burayı anlatırken verdiğini, daha önce yazdığı kısımlara bakılabileceğini söyler. Ayrıca Melek Ahmed Paşa'nın buraya geldiğini ve ona Vize paşasının mektuplarını iletmiş olduğunu söyler. Kendisinin daha önce yazdığını söylediği kısım ise beşinci ciltte Kırklareli'nin genel olarak anlatılmasından hemen önce bulunmaktadır. Bu kısımda Yenehisar kalesini ele almaktadır. Konstantin tekfurunun yapımı olan bu kale beşgen biçimindedir ve içinde yapı yoktur. 769/1367-1368 tarihinde I. Murad tarafından zorlukla fethedildiğinden fetih sonrası yıkılmıştır. Kalenin bulunduğu kayadan kaynağı Tuna'da olan bir su çıkmaktadır (Evliyâ Çelebi, 2001, s. 44). Evliya Çelebi, ayrıca kasabanın ismi ile ilgili şu bilgiyi vermiştir:

(...) Çelebi Sultân Mehemmed, Tuna Demirkapusu'ndan saman ve kömür döküp bu Yenehisâr'dan ve Devne değirmenlerinden kömür akmıştır. Anniçün bu kasabaya Bunarhisâr dahi derler. (Evliyâ Çelebi, 2001, s. 44)

Bu bir açıdan Yenehisar'ın Pınarhisar ile karşılandığını ve bir bakıma karıştığını da göstermektedir. Günümüzde Yenehisar için Kaynarca, Pınarhisar için de Pınarhisar adının kullanımı ile karışıklık oluşmamaktadır. Ayrıca bugün söz konusu yerlerden biri belde, diğeri ise ilçe konumundadır.

2.3.2. Pınarhisar

Evliya Çelebi altıncı ciltte Kaynarca'yı anlattıktan sonra kible tarafına beş saat gidip Pınarhisar kalesine vardığını belirtir. Buranın da Kaynarca gibi İstanbul tekfuru yapısı olduğunu ve 769 tarihinde Gazi Mihal Bey vasıtasıyla I. Murad döneminde fethedildiğini kaydetmiştir. Fetihden sonra kale yer yer yıkılmıştır. Ancak varoşu Kaynarca'nın varoşundan mamurdur. Kalenin durumunu şu biçimde ifade eder:

İçinde imâretten bir şey yokdur, ammâ kal'ası bir kayalı püşte üzre bir azîm şeddâdî binâ-yı kadîm seng-tırâş bir kal'a-i savaştır, lâkin iç el olmak ile gözden bırağılmış bir kal'a-i garîbdir. İçinde şiddet-i şitâ eyyâmında koyun ve keçiler kışla[r], ammâ bunun da aşağıda varoşu Yenehisâr varoşundan ma'mûrdur. (Evliyâ Çelebi, 2002, s. 70)

Daha sonra Evliya Çelebi şehirde dört yüz adet bağlı, bahçeli ve kiremitli evin ve toplamda iki caminin olduğunu kaydeder. Çarşı içinde yer alan küçük camidir ama cemaati çoktur (Evliyâ Çelebi, 2002, s. 70).

¹⁰ Yunanca'da doğrudan bu anlamda bir kelime tespit edilememiştir. Ancak, eski Yunanca'da bulunan “doğmak meydana gelmek, olmak, bulunmak” anlamındaki “γεννημαι” yani “gegenemay” kelimesindeki (Çelgin, 2011, s. 132) “g” harfleri modern Yunanca'da “y” harfi olarak telaffuz edilmiştir. Bu bağlamda modern Yunancadaki “γέννηση” yani “yenesi” kelimesi “doğmak” (Kelağa İbrahim, 2014, s. 334) anlamında kullanılmaktadır. Su kaynağı bir suyun doğduğu, meydana geldiği yer olduğu düşünülürse Evliya Çelebi'nin bu kelimeyi kastettiği düşünülebilir.

Bugün şehirde daha önceki dönemlerde inşa edilmiş olup da yıkılmış olan ve yerine yenisi yapılmış olan iki camiden söz etmek mümkündür. Bunlardan biri Hundi Hatun Camii ya da Camii-i Kebir'dir diğeri ise Sadık Ağa Camii'dir. Sadık Ağa Camii diğere göre daha küçüktür. Ayrıca diğercaminin kebir olarak bilinmesi akla küçük bir başka caminin olduğunu getirmektedir. Dolayısıyla Çelebi'nin cemaatinin kalabalıklığını övdüğü caminin Sadık Ağa Camii olması muhtemeldir.

Pınarhisar'ın kalesinden bahsettikten sonra aynı başlık altında hanlarına da değinen Evliya Çelebi burada üç adet yüz-yüz elli hayvan alacak kapasiteye sahip "hancağız" (Evliyâ Çelebi, 2002, s. 70) olduğunu ve bir küçük basık "hamamcağızı" (Evliyâ Çelebi, 2002, s. 70) olduğunu belirtir. Herkesin ev hamamı olduğundan halkının bu hamama gerek duymadığını ve şehirde gayrimüslimler çok olduğundan var olan o hamamın da fazla işlemediğini not eder. Ayrıca yirmi adet "hurde" (Evliyâ Çelebi, 2002, s. 70) yani küçük dükkân vardır. Evliya Çelebi notlarını "olduğu kadarca kasabacıdır" (Evliyâ Çelebi, 2002, s. 70) ifadesi ile sonlandırır. Onun, Pınarhisar'ın anlatımındaki tutumu dikkat çekicidir. Kullandığı kelimelere küçültme eki eklemesi ya da bu minvalde sıfatları kullanması ve nihayetinde kullandığı "olduğu kadarca" (Evliyâ Çelebi, 2002, s. 70) ifadesi onun burayı Kırklareli ya da Vize'ye göre daha olumsuz bir bakış açısı ile ele aldığı izlenimi vermektedir.

Evliya Çelebi daha sonra ölümsüzlük suyu olarak nitelediği Pınarhisar'ın suyunu ele alır. Kasabanın ortasında çarşının hemen başında yer alan bu su bir kayadan çıkmaktadır ve büyük bir havuza dökülürken insanı dehşete düşürecek bir biçim almaktadır. En sıcak ay olan temmuz ayında bile su çok soğuktur, ayrıca berrak ve saftır. Suyun akış hızının da kuvvetli olduğu anlaşılmaktadır zira Evliya Çelebi suyun un değirmenini döndürdüğünü belirtmektedir. Bu su, döküldüğü havuzdan taşıp kasabayı dolaşmaktadır ve ahali bağ ve bostanlarını bu su ile sulamaktadır. Daha sonra Yene nehri ile birleşerek Ergene köprüsünü geçmekte, Tunca nehrine ulaşmaktadır. Bu kısımda Arda ve Meriç nehri ile de birleşip Ege kıyısında Enez kalesi dibinde denize ulaşmaktadır (Evliyâ Çelebi, 2002, s. 70).

Evliya Çelebi Pınarhisar'daki suları çok önemsemiş ve onları ayrı bir başlık olarak ele almıştır. İlgili kısımda, önce yine konu hakkındaki rivayeti aktararak sözlerine başlar. Latin ve Rum tarihçilerine göre bu pınarların kaynağı Tuna'daki Demir Kapı'dır. Evliya Çelebi de buranın Rum, Arap ve Acem seyyahlar arasında meşhur olduğunu, nehrin alçaldığı zamanlarda yerin isimlendirilme sebebi olan demir kafes kapının ortaya çıktığını belirttikten sonra burayı gördüğünü söyler. İşte Tuna nehri bu kapıdan yer altına geçip Pınarhisar'a ulaşmaktadır.

Evliya Çelebi söz konusu demir kapıyla ilgili I. Mehmet'in vakfiyelerinde var olduğunu belirttiği bir diğercaminin rivayeti ekler. Buna göre padişah Eflak tarafındaki Yergöğü¹¹ kalesini inşa ettirdiği sırada gemilerle Tuna'yı seyrettiği bir esnada bu demir kapıyı görüp sormuştur. Aldığı cevap ise Tuna'ya dair çeşitli malumat içerir:

Pâdişâhım İslâmbol'u binâ eden Yanko ibn Madyan'ın karındaşı Yanvan Kral, 'Makedonya, ya'nî İslâmbol'da benim de bir hayrâtım olsun' deyü var kuvveti bâzûya getirüp bu demir kapudan yarup tâ İslâmbol'a ka'r-ı zeminden yollar edüp İslâmbol'un Terkoz ve Âzâdlı dağlarından geçüp Dâvûdpaşa kırlarından Yenibâğçe içre cereyân ederek Aksarây mahallesinden geçüp Lanka kapusu dibinde Bahr-i Rûm'a nehr-i Tuna [42b] mahlût olup yedi sene kâmil İslâmbol içre nehr-i Tuna'nın bir tur'ası cereyân erdirdi. Ba'dehu Yanvan Kral karındaşı Yanko Kral ile buluşdukda, "İşte bürâder, nehr-i Tuna'yı avret gibi saçından çeküp senin Makedonya şehrine akıtdım" deyince hemân bi-emri Hayy [u] Kadîr kuvvet ve kudret-i azamet-i sun'un ızhâr için emr-i Hak ile Tuna gerüye dönüp Büyük Çekmece ve Küçük Çekmece yolunda Tuna nehri zâhir olup andan deryâya girüp ol zamânlar bu buheyre-i Çekmeceler bend olmuşdur. (Evliyâ Çelebi, 2002, s. 70-71)

Bugün Avrupa'nın en uzun ikinci nehri olan Tuna nehrinin üç yüzü aşkın kolu olduğu bilinmektedir. Almanya'dan doğar. Daha sonra Avusturya, Slovakya'ya, orada Macaristan, Sırbistan ve Hırvatistan'a ardından Bulgaristan, Romanya, Moldova Cumhuriyeti ve Ukrayna'ya kadar uzanır. Romanya'dan Karadeniz'e dökülür (Maxım, 2012, s. 372). Çelebi, bu kadar geniş bir alana sahip olan Tuna üzerinde özellikle durarak okuruna alt metinde farklı bir mesaj iletmiş olduğunu düşündürmektedir. Tuna ile İstanbul'u kurgusal olarak birbirine bağlayarak bir bakıma aslında tüm bu havzayı da Osmanlı'ya bağlamakta olduğu düşünülebilir.

Verdiği ek bilgiler sonrası asıl konusuna geri dönen Evliya Çelebi, Tuna nehrinin Pınarhisar, Yenehisar ve Pravadî ile Varna şehri arasındaki Duna değirmenlerinde açığa çıktığını belirtir. Tuna her ne kadar İstanbul'dan geri dönmüş olsa da o, Fâtma Sultânzâde Süleymân Bey ile Çatalca tarafındaki Azatlı köyünde bulunan dağlardaki mağaraların içinde onu seyretmiştir. Rivayetini bir olay daha anlatarak destekler. Buna göre, Sultan I. Mehmed bu işin doğruluğunu tespit için demir kapının bulunduğu yerdeki halka bin çuval kömür, talaş ve saman gönderip nehre döktürmüştür. Üç gün iki gece sonra Duna, Pınarhisar, Yenehisar ve Çekmece'de bu kömür ve samanlar

¹¹ "Romanya'da Tuna kıyısında tarihi bir şehir." (Maxım, 2013, s. 483).

görülmüştür. Bu sebeple onların vakfiyelerinde Çekmeceler, Pınarhisar ve Duna sularının Tuna nehrinden olduğunu yazılıdır (Evliyâ Çelebi, 2002, s. 71).

2.3.3. Erenler Köyü

Evliya Çelebi eserinin sekizinci cildince, Vize kalesinden Pınarhisar kasabasına doğru geçerken Binbir Oklu Tekkesi'ne uğradığını yazmıştır. Burada Ahmed Baba Sultan'ı ziyaret etmiştir. Buranın Pınarhisar'a uzaklığı yarım saattir (Evliyâ Çelebi, 2003, s. 29). Bu tekke günümüzde türbe olarak varlığını devam ettirmektedir. Pınarhisar ilçesine bağlı Erenler Köyü'nün girişinde bulunan yer Binbir Oklu Ahmet Baba Türbesi olarak bilinmektedir. Dolayısıyla Erenler Köyü de Evliya Çelebi'nin ele aldığı mekânlardan biridir.

2.4. Lüleburgaz ve Çevresi

Evliya Çelebi, 1061/1650-1651 yılında Melek Ahmet Paşa sadrazamlıktan azledildikten sonra onunla birlikte Özü eyaletine gitmiştir. Bu yolculuk esnasında da önce bugünkü Büyükkarıştıran olarak bilinen Karıştıran'dan daha sonra ise bugün Lüleburgaz olarak bilinen Burgaz'dan geçmiştir.

2.4.1. Büyükkarıştıran

Evliya Çelebi, Çorlu'dan geçtikten sonra Lüleburgaz'a varmadan evvel Karıştıran adlı yere uğramıştır. Burayı, içinde bulunan hanı vesilesiyle "Karye-i hân-ı Karışdıran" (Evliyâ Çelebi, 1999, s. 168) biçiminde kaydetmiştir. Şehrin han dışında bir camisi vardır ve burası yüz haneden müteşekkildir. Ancak söz konusu cami hakkında ayrıca bir bilgi bulunmamaktadır. Arşiv belgeleri ışığında söz konusu bu caminin muhtemelen Sadrazam Rüstem Paşa'nın yaptırdığı bugün Çağaloğlu Rüstem Paşa Camii olarak adlandırılan cami olduğu söylenebilir (Alkan, 2020, s. 7).

Evliya Çelebi, köyle ilgili olarak söz konusu köyün Çorlu ile Burgaz arasında bulunduğunu belirttiğinden sonra köyün adı ile ilgili rivayeti aktarmıştır:

(...) kış günleri tamâm altı sâ'at [107b] bir menzil-i azîmdir kim vakt-i şitâda çamurun fil-i Mahmûdi ve pîl-i Menkerûsi ve Adana câmusu ve boğası çamurun sökemeyp beher sene niçe bin at ve araba gark olduğundan çamurun karıştırdıklarıçün "Karışdıran" derler. (Evliyâ Çelebi, 1999, s. 168)

Ona göre, köy çamurlu olmasından dolayı at ve arabalar çamura karışıp kaldığından böyle isimlendirilmiştir. Evliya Çelebi'nin köy olarak kaydettiği bu yerleşim yeri bugün Kırklareli'nin Lüleburgaz ilçesine bağlı bir belde konumundadır ve Büyükkarıştıran olarak bilinmektedir.

2.4.2. Lüleburgaz

Evliya Çelebi, Karıştıran'ın ardından batıya giderek Burgaz nahiyesine gelir. Onun Burgaz olarak kaydettiği yer bugün Kırklareli'nin bir ilçesi olan Lüleburgaz'dır. Evliya Çelebi, diğer şehirlerde yaptığı gibi yine önce şehrin adının nereden geldiğine değinerek Rumca'da kalelere "pirgaz" (Evliyâ Çelebi, 1999, s. 168) denildiğini¹² ve şehrin bu sebeple bu biçimde isimlendirildiğini kaydeder. Ona göre, bu şehri İdrivne kralı kurmuş ve Yanko oğlu Alina Kral'a hibe etmiştir. Lüleburgaz, o kadar güzel ve büyüktür ki bu kral İstanbul'da yaşamasına rağmen kışın bazen burayı kullanıp yazın da İstiranca dağlarında kalmaktadır. Şehrin bu hâline dair 17. yüzyılda kalıntılar olsa da II. Selim Han'ın Sokullu Mehmet Paşa'sı bu kalıntıları yıkıp şehri tekrar imar etmiştir. I. Murad Han döneminde 720/1320-1321 yılında zorlukla fethedildiğinden fethin ardından yıkılmıştır. Çelebi'nin gördüğü dönemde kalıntılar olsa da Sokullu'nun imar ettiği bir şehir durumundadır (Evliyâ Çelebi, 1999, s. 168).

Evliya Çelebi'nin kaydettiğine göre şehir; geniş, düz bir ova üzerine kuruludur. Bağlı, bahçeli, kırmızı kiremitli ve kâgir toplam yedi yüz hane, altı mahalle ve üçünde cuma namazı kılınabilen beş mihraptan oluşmaktadır. Evliya Çelebi, bu camilerin en büyüğü olan Sokullu Mehmed Paşa Camii'ne uzunca bir bölüm ayırmıştır. Bu kısımda önce Sokullu Mehmet Paşa ile ilgili olarak onun kırk sene üç ayrı padişaha hizmet ettiğini ve bıçakla şehit edildiğini ancak katilin Paşa'nın vasiyeti vesilesiyle kurtulduğunu kaydetmiştir. Ardından onun eserlerini övmeye başlamıştır. Eserlerini överken kullandığı dil de genel itibarıyla kullandığı dilden biraz farklılaşmış ve seci kullanımı devreye girmiştir. Söz konusu dil kullanımına örnek olarak cami ile ilgili kısmın baş tarafı verilebilir:

Evvelâ şehrin derûnunda cemâ'at-ı kesîreden ârâm bulunmaz bir mesîregâh, ma'bedgâh [ve] teferrücgâhıdır. Ve taşra haremli fiskiye ve havz-ı şadırvânî niçe yüz çınar ve serv-i ar'ar ve kestâne ve şecere-i tayyibeler ile sâyedâr olmuş bir harem-i muhteremdir kim cemî'i âyende vü revendegân ve cemâ'at-ı müslimân anda tâ'at-ı Sübhân edüp hamd-i Yezdân ederler. Sayf [u] şitâda bu harem içre aslâ

¹² "ὁ Πύργος" yani "pyrgos", antik Yunanca'da kullanılan ve daha sonra modern Yunanca'ya aynı anlamla geçmiş olan kelimelerden biridir. Kale, kule ve duvar anlamlarına gelmektedir (Menge, 1983, s. 379).

şems-i âteş-tâbin tâb-ı tüvânî te'sîr etmez. Bu harem-i azîmin cânib-i erba'ası yan soffalar ve hücreler ve soffalar üzre amûd-ı mümiyânlar ve dahi fevkında kâse-i nilgün-vâr kıbâb-ı ser-nigûnların her biri kubbe-i eflâkden nişân verir. Ve derûn-ı câmi' eyle müzeyyen ü musanna'dır kim diyâr-ı Âl-i Osmân'da buna mânend bir vüzerâ câmi'i yoktur. (Evliyâ Çelebi, 1999, s. 168).

Bu biçimde cami uzun uzadıya okurun gözünde tüm detayları ile canlandırılmıştır. Ardından Evliya Çelebi, camiyi İstanbul'daki çeşitli camilerle önce denk tutar daha sonra bu caminin onlardan da daha süslü bir camii olduğunu söyler. Kubbesini, minberini, mihrabını, pencerelerini, imamlarını, hatiplerini, müezzinlerini ve minaresini ayrı ayrı över. En sonunda mimarının Sinan olduğunu söyleyip kible kapısındaki tarihi kaydeder:

Hâtif-i kudsi dedi târihini

Mescidü'l-Aksâ vü beytü's-sâlihîn (Evliyâ Çelebi, 1999, s. 168).

Bu tarihe göre caminin 977/1569-1570 yıllarında tamamlanmış olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu cami günümüze ulaşmıştır ve hâlen aynı isimle bilinmektedir.

Evliya Çelebi, Sokullu Mehmet Paşa Camiinin dışında Ergene köprüsünün başında acayip tarzlı az cemaatli diğer bir camiden daha bahseder ancak başka bilgi vermez (Evliyâ Çelebi, 1999, s. 169). Bu caminin konumu düşünüldüğünde bugün Kadılı olarak da bilinen Kadı (Gazi) Ali Camii olması muhtemeldir.

Evliya Çelebi, camilerden bahsettikten sonra şehirle ilgili diğer özellikleri aktarmaya devam eder. Şehirde, aydınlık bir hamam, bir imaret, bir medrese, yedi adet sıbyan mektebi, mahalle mescitleri ve kıymetli şeylerin bol bulunduğu üç yüz adet çarşı pazar bulunmaktadır ancak bedesten yoktur. Bu yapılar içinde imarete özel bir yer ayırmıştır ve imaret hakkında şunları söylemiştir:

Bir medrese ve bir imâreti var, mâh u sâl bi'l-guduvvi ve'l-âsâl ganî vü fakîre, cüvân u pîre merreteyn cemî'i âyende vü revendegâna birer sahan çobra ve birer nânpâre ve her ocağa birer şem'-i revgan ve her esb-i hüssân başına birer yem verilüp subh u mesâ ni'meti mebzûldur. Eğer müslim ve eğer gayr-ı müslim ve leyle-i cum'ada birer sini pilav ve yahni ve zerde ve çobrası dâ'imdir. (Evliyâ Çelebi, 1999, s. 169).

İmaretin de Sokullu Mehmet Paşa tarafından yapıldığı düşünülürse Evliya Çelebi'nin bu kadar detaylı bilgi vermesinin nedeni daha iyi anlaşılır.

Evliya Çelebi, şehirle ilgili bilgilerin yanı sıra şehirde ilkbaharda sığır pazarı kurulduğunu belirterek bu pazarın çok ünlü olduğunu belirtir. Ancak günümüzde böyle bir pazarın varlığı mevcut değildir. Ayrıca şehirden Sokullu Mehmet Paşa Köprüsü'ne kadar derme çatma biçimde kurulmuş binden fazla dükkân vardır. Az da olsa zengin tüccarlar için de dükkânlar vardır. Bunlara ek olarak, şehirde Sinan'ın yaptığı yetmiş köprüden biri olan dokuz gözlü büyük bir köprü de bulunmaktadır. Ancak adını ayrıca kaydedilmemiştir (Evliyâ Çelebi, 1999, s. 169). Bu köprü bugün de ayaktadır ve Sokullu Mehmet Paşa Köprüsü olarak tanınmaktadır. Evliya Çelebi'nin kaydettiği üzere dokuz gözü vardır ancak bu dokuz gözün dördü büyük, beşi ise küçüktür. Dolayısıyla köprü dört gözlü bir köprü izlenimi vermektedir.

Evliya Çelebi şehirle ilgili olarak suyunun ve havasının tatlı olduğunu; koyunu, kuzusu ve tereyağının meşhur olduğunu belirtmiştir (Evliyâ Çelebi, 1999, s. 169). Bugün bu bölgede hayvancılığın ya da süt ürünlerinin yoğun olduğu söylenebilir de doğrudan Lüleburgaz için böyle bir durum katı olarak geçerli değildir. Ancak, daha önce belirtildiği üzere Kırklareli'nin kıvrıcık kuzusu tescillenmiş durumdadır.

Evliya Çelebi, son olarak şehirdeki kervansaraydan bahseder. Bu kervansaray yüz elli ocaklı büyük bir yerdir. Üç bin hayvan alabilecek kapasitedir. Kapısında gözcüleri bulunmaktadır ve akşam olunca kapıyı kapatırlar. İçeriden dışarı kimse çıkamaz ama gelen misafiri içeri alırlar. Sabah ise gidecekleri yolcu ederler. Evliya Çelebi, bu ritüeli detaylı olarak kaydetmiştir:

Tâ cümle müsâfirîn kalkup mehterhâne döğülüp herkes mâlından haberdâr olup hâzırbâş olup hâncılar dellâllar gibi "Ey ümmet-i Muhammed! Malınız, cânınız ve atınız ve donunuz tamâm mıdır?" deyü nidâ edüp cümle "Tamâmdır. Sâhib-i hayrâta Hak rahmet eyleye" dediklerinde bevvâblar vakt-i şâfi'ide dervezeleri küşâde kılup yine kapu dibinde "Yollarda gâfil gitmen, bisât gâ'ib etmen, herkesi refik etmen. Yürü Allah getire" deyü nasîhat-âmîz kelâmlar deyüp herkes bir cânibe revâne olurlar. (Evliyâ Çelebi, 1999, s. 169)

Bu hanın batı tarafında ekâbir için yüz elli odalı, hamam, kiler ve mutfaklı bir saray daha vardır demiş ve bütün konuyu getirip Sokullu Mehmet Paşa'ya bağlamıştır. Tüm bu sayıp döktüklerinin hepsi Sokullu Mehmet Paşa'nın eseridir. Tamamı kâgirdir ve mavi renkli kurşunla kaplıdır. Son olarak ise yapının tarih kitabesini kaydederek Burgaz faslını bitirir: "Bu kârbânsarâya (sarâya) gelen oldu hep revân, Sene 973" (Evliyâ Çelebi, 1999, s. 169). Bu tarihe göre kervansaray 1565-1566 tarihlerinde inşa edilmiştir.

Genel olarak bakıldığında Evliya Çelebi'nin Lüleburgaz'ı diğer ilçelere göre daha detaylı anlattığı söylenebilir. Bunun bir sebebi olarak buranın ikinci kurucusu denilebilecek olan Sokullu Mehmet Paşa'nın buraya yaptırdığı

çeşitli türdeki imaretler gösterilebilir. Ayrıca Evliya Çelebi'nin övgü üslubu da bu kısmın hem uzamasını hem de olumlu bir tonda kaleme alınmasını sağlamıştır.

2.5. Demirköy

Evliya Çelebi, *Seyahatname*'sinde Kırklareli'nin ilçelerinden biri olan Demirköy'ü bugün ona bağlı bir belde durumunda olan İğneada vesilesiyle ele almıştır. Eserin altıncı cildinde Karadeniz sahili boyunca gördüğü yerleri anlatırken Ayapavla limanı köyünden sonra cezîre-i Eyne denilen yere ulaşmıştır. “Eyne”, “iğne” kelimesini çağrıştırmaktadır ve “cezîre” kelimesi “ada” anlamındadır. Bunun yanı sıra Evliya Çelebi'nin bu bölümdeki seyahat güzergahı da Karadeniz sahili boyunca daha batıya doğrudur. Dolayısıyla Evliya Çelebi'nin ele aldığı bu yer İğneadası olmalıdır.

Evliya Çelebi, İğneada'da büyük limanların olduğunu ve gayrimüslimlerin elindeyken de mamur bir yer olduğunu ve bu limanları ile ünlü olduğunu belirttikten sonra diğer yerlerde yaptığı gibi buranın adının nereden geldiğine dair bilgi verir:

Sene 856 târihinde Ebü'l-feth gâzîlerinden Eyne Koca nâm bir gâzî-i benâm feth etmek ile ol isimile müsemmâ Eyneada derler. (Evliyâ Çelebi, 2002, s. 84-85).

Bu bilgilere göre Eyneada miladi 1452-53 yıllarında Eyne Koca isimli biri tarafından fethedildiğinden bu ismi almıştır. Evliya Çelebi, daha sonra burada harap bir küçük kale bulunduğunu, içerisinde odunculukla uğraşan Rumların oturduğunu kaydetmiştir (Evliyâ Çelebi, 2002, s. 85). 17. yüzyılda harap olarak kaydedilen bu kale günümüze ulaşmamıştır.

Evliya Çelebi, eserinde İğneada'nın yapılarına dair bir malumat vermemiştir. Ancak söz konusu bu kısımda İğneada'nın bir ada olduğunu ve Karadeniz'de ondan başka ada bulunmadığını vurgulayarak şu bilgileri vermiştir:

Karadeniz içre bundan gayri cezîre aslâ yokdur. Gerçi kal'a-i Özü kurbunda Tentere cezîrecikleri vardır, ammâ Ölü denizi kurbunda olup sapa yerde vâki' olmağile memerr-i keşîbân değildir ve anda düşen gemi Ölü denizine düşerlerse çamura gark olup ölürler. Ve eğer Karadeniz'de cezîre-i Kırım ve cezîre-i Taman ve cezîre-i Balısıra, bunlar cezîre değil midir? denirse belî cezîrelerdir, ammâ kara câniblerine şehz zemin ittisâlleri vardır, niçe yüz kerre manzûrumuz olmuşlardır, ammâ bu Eyneada bir cânibe muttasıl değil, cezîre halk olmuşdur, ammâ İskender-i Zülkarneyn Karadeniz boğazın kesdikden sonra ayân olmuşdur. (Evliyâ Çelebi, 2002, s. 85)

Evliya Çelebi, Kırım ve diğer yarımada örnek göstererek onların kara ile bağlantılarının olduğunu ancak İğneada'da böyle bir durum olmadığını söylemektedir. İğneada'nın oluşumunu İskender-i Zülkarneyn'e bağlayarak onun doğrudan ada olduğunu ileri sürmektedir. ancak günümüzde İğneada'nın bir ada olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir. İğneada tıpkı Sinop gibi denize uzanan bir kara parçasına sahiptir. Bu bakımdan Evliya Çelebi'nin bu notunun en azından günümüzde geçerli olmadığı söylenebilir.

2.6. Merkez İlçeye Bağlı Köyler ve Beldeler

Evliya Çelebi, Kırklareli'nin diğer ilçelerinin yanında bugün merkez ilçesine bağlı olan çeşitli köyler ve beldelerde de bulunmuştur. Bugün merkez ilçeye bağlı Yoğuntaş, Erikli, Kayalı köyleri ve Ahmetbey ile Üsküp beldesinin *Seyahatname*'de geçtiği tespit edilmiştir. Köylerle ve Ahmetbey beldesi ile ilgili kısımlar çok uzun olmadığından bir arada ele alınmıştır.

2.6.1. Yoğuntaş, Erikli, Kayalı Köyleri ve Ahmetbey Beldesi

Evliya Çelebi, Lüleburgaz'dan Bulgaristan tarafına doğru yolculuk ederken kaleme aldığı eserinin küçük bir bölümünü Eski Poloz kalesinin övgüsüne ayırmıştır. Burada önce Poloz adının nereden geldiğine değinmiştir. Evliya Çelebi'ye göre Edirne tekfurunun akrabalarından bir rahibin adı Poloz'dur ve burada bir kilisesi vardır. Bu kişi sebebiyle Edirne kralı buraya bir kale inşa ettirmiştir. Bu kaleden ötürü bu yere “Pürgâz-ı Poloz” (Evliyâ Çelebi, 1999, s. 170) yani Poloz kalesi denilmiştir. Kale ile ilgili bu kadar bilgi verdikten sonra ayrıca Poloz kelimesinin yanı sıra Meleyoroz, Zarbçayoroz ve Mavramoloz gibi Yunanca isimlerin de hep papaz ve patriklere verilen isimler olduğunu belirtmiştir (Evliyâ Çelebi, 1999, s. 170).

Poloz kalesi I. Murad tarafından Edirne'den önce kuşatılmış ve güçlükle fethedilmiştir. Bu sebeple fethedilince kalenin burçları ve surları yıkılmıştır. Bu bilgilerden sonra kale ve şehir şu şekilde tanıtılmıştır:

Havâlesiz bir püşte-i âli üzre şarkdan garba tûlânice vâki' olmuş seng-binâ bir sûr-ı köhne bir kapulu kal'adır ammâ cebel-i âli üzre mebnî olmağıla urûcunda usret çekilmek ile derûn-ı kal'ada benî Âdem'den bir merd [ü] zen yokdur. Kırkkilise sancağı hâkinde Burgaz kazâsı hükmünde aşağı kal'a altında iki yüz

hâneli kefere köyüdür. Sengistân yerler olmağıla lezîz ve âbdâr şıralu engürü olur. (Evliyâ Çelebi, 1999, s. 170).

Buna göre kale içinde yaşanılmasa da kalenin alt tarafında iki yüz hanelik bir gayrimüslim köyü bulunmaktadır. Şehrin bulunduğu yer taşlık olduğundan buranın üzümü lezzetli ve suludur (Evliyâ Çelebi, 1999, s. 170).

Evliya Çelebi'nin bahsettiği Poloz kalesi bugün de aynı isimle bilinmektedir. Evliya Çelebi 17. yüzyılda yıktırıldığını dolayısıyla kalıntılarının kaldığını kaydetmiştir. O zamandan günümüze bu kalıntılar gelebilmiştir. Söz konusu bu kale kalıntıları bugün Kırklareli merkeze bağlı olan Yoğuntaş Köyü'nde bulunmaktadır.

Evliya Çelebi, eserinin ilerleyen kısımlarında Babaeski ve Lüleburgaz'dan sonra kuzeye meyilli bir biçimde ilerleyerek Ahmed Beğli'ye ulaşmıştır. Burayı, Kırklareli sancağının Burgaz livasına bağlı iki yüz haneli, bağlı, bahçeli ve bir camili Müslüman köyü olarak ele almıştır (Evliyâ Çelebi, 1999, s. 170). Eserde, başka bir detay vermemiştir. Onun Ahmed Beğli olarak kaydettiği bu köy bugün Ahmetbey olarak Lüleburgaz ilçesine bağlı bir belde konumundadır.

Evliya Çelebi, eserinin ileriki kısımlarından birinde Kırklareli'nden geçtikten sonra Erikli köyüne ulaşmıştır. Burasını ağaçlık içinde, bağlı, bahçeli, bir camili üç yüz haneden oluşan mamur bir tımar köyü olarak ele almıştır. Buranın isimlendirmesiyle ilgili bir açıklama yapmıştır. Ona göre, buranın eriği çok olduğundan burası Erikli olarak adlandırılmıştır (Evliyâ Çelebi, 2001, s. 45). Evliya Çelebi'nin Kırklareli yakınında olduğunu kaydettiği bu köy muhtemelen bugün Kırklareli'ne bağlı olan Erikler köyüdür.

Son olarak, Evliya Çelebi eserinin altıncı cildinde Bedri isimli bir köyden kısaca bahsetmiştir. Bu köy hakkında sadece “Ebü'l-feth Sultân Mehemed evkâfıdır ve Eski Poloz kal'asına bir sâ'at karîbdir” (Evliyâ Çelebi, 2002, s. 69) bilgisini vermiştir. Eski Poloz kalesine bir saat mesafedeki yerleşim yerlerine bakıldığında buranın eski ismi Bedre olan (Nişanyan, t.y.) Kayalı Köyü olması kuvvetle muhtemeldir.

2.6.2. Üsküp

Evliya Çelebi eserinin altıncı cildinde Vize'den hemen önce Üsküp'ü tanıtmıştır. Bugün Kırklareli'nin bir beldesi konumunda olan Üsküp *Seyahatname*'de Kırklareli'nin bir sancağı olan Küçük Üsküp biçiminde ele alınmıştır. Şehrin, Müslüman halkının yanında Rum ve Bulgar halkı da bulunduğunu ancak şehirde Frenk, Ermeni ya da Yahudi halkın bulunmadığını belirtmiştir. Bunun yanı sıra gayrimüslim zenginlerinin çokluğuna vurgu yapmıştır. Evliya Çelebi'nin kaydettiğine göre, şehir altı mahalleden müteşekkildir. Üç bin adet kırmızı kiremitli tek ya da iki katlı, süslü köşkler ve saraylar bulunmaktadır. Ancak çarşı, pazarı süslü değildir. Evlerin alt taraflarına dükkân biçimli işyerleri yapıldığından dükkân sayısını bildirememiştir (Evliyâ Çelebi, 2002, s. 69).

Şehirde bulunan diğer yapılar ise Müslüman mahallesinde eski yapıları bir cami, bir küçük hamam, dört han ve altı mescitten ibarettir. Bunlar dışında bir imaret yoktur. Ayrıca Evliya Çelebi gayrimüslimlerin çokluğu sebebiyle bağların çok olduğunu ve şarabının bilindiğini belirtmiştir. Bugün de buralarda bağlar sayıca fazladır ve şarap imalatı yapılmaktadır. Şehrin bu özelliklerinin yanı sıra Evliya Çelebi burada bulunan güzellere özel olarak vurgu yapmıştır. Klasik edebiyattaki kırmızı yanaklı ve peri yüzlü gibi mazmunlarla buradaki güzelleri övmüştür:

Ve âb [u] hevâsının letâfetine mahbûbe Urûm keferesi kızları olur kim her biri la'l-gün yanaklı bânû-yı perizâd perî-rû duhter-i pâkîze-ahterleri vardır kim bâzâr yerinde müsâfirîne metâ'ların fûrûht edüp kendüleri müşterî-tal'at iken müşterî ile bâzâr-ı hüsün ederler.

Ve bu kasabada olan mahbûbe-i zamâne Bulgar kızlarının hüsni cemâleri bir mertebededir kim geysûlarının her târ evtârları rûz u şeb târdır kim görenlerin akılları târumâr olur.

Ve hâllarının her dânesi hâl-i Hâşimî-vâr bin gez reşk-i müşg-i Tatar değer. Hâlâ her birine hakkâk desti değmemiş ve nâ-sezâ elleri ermemiş bir dürr-i nâ-şükûfte perî-rû bintânları olur. Kırkkilise ve Vize ve Sarây kasabaları halkı bu kefere kızlarından nikâh ile bânûlar alup döl döz sâhibi olur niçe yüz müselmânlar var, cümle menkûhaları kefere kızlarıdır. Radyallâhu anh mezheb-i İmâm-ı hümâm-ı A'zam'da câizdir, rahmetullâhi aleyh. Hakkâ ki latîf mezhebimiz vardır. (Evliyâ Çelebi, 2002, s. 69)

Bu biçimde güzelleri övdükten sonra onlarla evlenmenin Hanefi mezhebinde caiz olduğunu da belirten Çelebi, “mezhebimiz” ifadesi ile kendi mezhebini de okuruna bildirmiş olur. Son olarak Istranca dağlarından bu kasabaya, bu kasabadan da Ergene nehrine ulaşan bir suyun geçtiğini de kaydederek bu bölümü sonlandırır (Evliyâ Çelebi, 2002, s. 69). Bugün, Üsküp deresi adı verilen bir dere hâlen Üsküp'ün ortasından akmaktadır.

3. *Seyahatname*'de Kırklareli'ne Dair Diğer Unsurlar

Seyahatname, iller ve onlara bağlı birimler hakkında verdiği etraflı bilgilerin yanı sıra bu mekânlarla ilgili verdiği çeşitli kültürel detaylar açısından da son derece kıymetlidir. Bu bakımdan çalışmanın bu kısmında bir biçimde mekânsal olarak Kırklareli ile bağlantısı bulunan ancak *Seyahatname*'de ayrıca bir özne olarak ele alınmış

unsurlardan bahsedilmiştir. Bu açıdan, bu kısımda Kırklarelili olması bakımından Karagöz, Babaeski'ye adını vermiş olan Sarı Saltık Baba Sultan ile yine Babaeski'de bulunan Şeyh Şuhûdî ile Baba Sultan ele alınmıştır.

3.1. Karagöz

Evliya Çelebi, eserinin ilk cildinde hoş sohbet nedimleri ve taklitçileri ele aldığı kırk altıncı fasılda Karagöz'ün buralı olduğu rivayetini kaydetmesi vesilesiyle Kırklarelili'nden bahseder. Bu bağlamda Karagöz ve Hacivat'a dair bilgilere yer verir, onların hikâyesini anlatır (Evliyâ Çelebi, 1998, s. 345).

Evliya Çelebi okuruna Hacivat'ın Bursalı Hacı İvaz olarak tanıdığı bilgisini verdikten sonra onun Selçuklular zamanında Mekke ile Bursa arasında yetmiş yedi sene Peygamberimizin ulaklığını yapmış Efelioğulları diye bilinen bir aile mensup olan Yorukça Halil olduğunu kaydeder. Hatta ailesine dair de ilginç bir ayrıntı kaydeder. Halk ağzında "Efelioğlu zağarı gibi neylersin" ifadesini delil göstererek ailenin Zağar köpekleriyle meşhur olduğu bildirir. Evliya Çelebi bu detayı boşuna vermemiştir zira daha sonraki satırlarda hem Hacivat'ın yüceliğini aktaracağı hem de bu köpek detayını bir yere bağlamış olacağı bir hikâye aktaracaktır:

Bu Efelioğlu Mekke'den Bursa'ya gelirken beyne'l-Haremeyn aşkıyâ-yı Urbân Efelioğlu Yorukça Halil Hacivat'ı şehid edüp Bedr-i Huneyn'de defn edüp Efelioğlu kelbi bu kâtil Urbânların yanında kalup bu Urbânlar fiâm'a gelüp çârsû-yı bâzârda gezerken hemân kelb bir kerre bu Urbânları kelb-i sarîh gibi talamağa başlayup bir dahi gayrı âdemlerin ayağına yüzün sürüp yuvarlanup lisân-ı hâl ile tazallum edüp yine Arabları hır hır talar ve üzerlerine hamle edüp salar, cümle halk görseler kim Efelioğlu zağarıdır, "Bire cânım kanı Efelioğlu, bunda bir hâl vardır, dutun şu Arabları" deyüp hâkime götürüp hânda hücrelerin basup Efelioğlu'nun âfitâbesi ve sapanı ve teberi ve kantûrası ve zîlleri ve kanlı esbâbları ve Bursa'ya götüreceği cümle mektûbları çıkup cümle Arabları, Sinâniyye çârsûsunda sıra ile salb ederler. Kelb-i garîb-i hakîkî, maslûb Arabların altına varup bu kerre bir âh-ı serd çeküp cân fedâ edüp rûhu Ashâb-ı kelbe revâne olur. (Evliyâ Çelebi, 1998, s. 345)

Bu hikâye doğrultusunda Hacivat "şehit" olarak, köpek ise "ashab-ı kelb" olarak ele alınmıştır. Hacivat'ın manevi yönü ve ulviliği vurgulanmıştır. Hacivat bu biçimde "pozitif" olarak ortaya konulduktan sonra Karagöz'e geçilmiştir.

Karagöz, Hacivat gibi ulaktır ancak o İstanbul tekfurı olan Keştantı'nın ulağıdır. Daha ilk cümlede arada bir karşıtlık kurulmuştur. Daha sonra ise "Sofyüzlü Karagöz Balı Çelebi" denilen Karagöz "Kırkkilise'den bir mîr-i kelâm [ü] ayyâr-ı cihân Kıbtî âdemi idi." (Evliyâ Çelebi, 1998, s. 345) denilerek tanımlanmıştır. Karagöz yılda bir kere Alaeddin Selçuk'a ulak olarak gönderildiğinde Hacivat'la karşılaşmaktadır. Bir araya geldiklerindeki konuşmaları ve birbirlerine olan muameleleri o zamanın oyuncularını tarafından gölge oyunu hâline getirilip taklit edilip oynatılmış.

Bugün Evliya Çelebi'nin eserinde kaydettiği Karagöz'ün Kırklarelili olması rivayeti halk tarafından benimsenmiş durumdadır. Şehrin merkezinde Karagöz'ün bir heykeli bulunmakta ve alt kısmında Evliya Çelebi'nin bu rivayeti yer almaktadır. Hatta şehrin belediyesinin sembolünde yine sakalları üzümünden oluşan bir Karagöz ifadesi yer almaktadır.

3.2. Sarı Saltuk Baba Sultan, Şeyh Şuhûdî ve Baba Sultan

Seyahatname'de; Sarı Saltık Baba Sultan, Şeyh Şuhûdî ve Baba Sultan, Babaeski ile alakalı olarak ele alınmıştır. Evliya Çelebi, aralarında Sarı Saltuk'un kerametleri, menkıbeleri¹³ ve dergâhına¹⁴ özel önem vermiş ve kaydetmiştir.¹⁵ Sarı Saltuk'u asıl Babadağı'nı anlatırken ele almıştır ancak daha sonra Babaeski'yi ele alırken ondan tekrar bahsetmiştir çünkü maneviyatının yanı sıra bir diğer önemi Babaeski'nin adının verilmesine sebep olan kişi olmasıdır. Bu kısımda Evliya Çelebi onun Hacı Bektaş-ı Veli'nin izniyle Anadolu'ya geldiği, tam adının Saltuk Bâi Muhammed Buhârî olduğunu kaydetmiştir. Şehrin bu maneviyatla beslendiğini belirtmiştir (Evliyâ Çelebi, 1999, s. 264). Sarı Saltuk günümüzde de tanınan ve önemli bir zattır. Çeşitli yerlerde makamları bulunmaktadır.¹⁶ Evliya Çelebi'nin kaydettiği bu makam bugün halk arasında Eski Baba türbesi olarak bilinmektedir.

Evliya Çelebi, daha sonra yine Babaeski'de bir ziyaret mahalli olduğunu kaydettiği Şeyh Şuhûdî'den kısaca bahsetmiştir. Kendisi, Babaeski'dendir, iyi yazı yazan, manevi olgunluğa erişmiş bir zattır (Evliyâ Çelebi, 1999, s. 264). Bugün bu zatın türbesi de hâlâ korunmaktadır. Babaeski'de Şeyh Şuhûdî türbesi olarak bilinmektedir.

¹³ Menkıbelerine iki yerde tesadüf edilmektedir; (Evliyâ Çelebi, 1999, s. 173-174; 264).

¹⁴ Tekkesi ile ilgili detaylı bilgi için bakınız; (Evliyâ Çelebi, 1999, s. 202-203).

¹⁵ Burayla ilgili olarak detaylı bir çalışma mevcut olduğundan sadece değinmekle iktifa edilecektir. Detaylı bilgi için bakınız; (Maden, 2020).

¹⁶ Sarı Saltuk'un makamlarının bulunduğu yerler için bakınız; (Kiel, 2009, s. 149).

Son olarak Evliya Çelebi, şehrin batı tarafında Edirne yolu üzerinde bir toprak tepe dibinde bulunan eski bir türbeden daha bahsetmektedir. Burası Sarı Saltuk'un tabutu ile gelen kırk halifeden biri olan "(...) Baba Sultan'ın" kabridir. Uzun bir yaşam süren Baba Sultan, I. Murad ile Edirne fethine de katılmıştır. Türbesi anayol üzerinde olduğundan sık ziyaret edilmektedir (Evliyâ Çelebi, 1999, s. 264). Ancak ne yazık ki bugün ne tam adı ne de kabrine dair herhangi bir iz elimizde mevcuttur.

SONUÇ

Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'si birçok tarihî coğrafi, mimari ve kültürel bilgiyi barındırmaktadır. Evliya Çelebi, gezip gördüğü şehirlere ne kadar süreyle ulaştığı, onların ne zaman kurulduğu, ne zaman Osmanlı devletinin idaresine geçtiği, nasıl bir coğrafyaya sahip olduğu, içerisinde hangi mimari unsurların bulunduğu, hangi vakıf eserlerinin bulunduğu ve bunları kimin yaptırdığı ya da şehrin kurucusunun kim olduğu, şehrin adının verilme sebeplerini, şehirde halk tarafından sevilip sayılan herhangi bir kişi varsa onunla ilgili detaylı bilgileri farklı biçimlerde ve uzunluklarda kayıt altına almıştır. Bu açıdan, o dönemde Kırkkilise olarak bilinen Kırklareli de bu biçimde kayıt altına aldığı şehirlere biridir.

Eserin birçok yerinde Kırklareli'ne ve çevresine dair atıflar bulunmaktadır. Bu atıflar yer yer sadece ismin geçmesi ya da özellikle üçüncü ve beşinci ciltte olduğu gibi detaylı tavsifler biçimindedir. Bu bağlamda, eserde Kırklareli'nin merkezinden, Vize, Babaeski, Lüleburgaz, Pınarhisar ve Demirköy ilçelerinden detaylıca; Pehlivan köyü ve Kofçaz ilçelerinden ise sadece ismen bahsedildiği tespit edilmiştir. Kırklareli'nin ilçelerinin yanı sıra Vize ilçesine bağlı olan Kıyıköy beldesi, Çövenli Köyü ile Kışlacık Köyü, Pınarhisar ilçesine bağlı Erenler Köyü ile Kaynarca beldesi, Lüleburgaz ilçesine bağlı olan Büyükkarıştıran beldesi, merkeze bağlı Yoğuntaş Köyü, Erikli Köyü, Kayalı Köyü ve Ahmetbey ile Üsküp beldeleri de eserde ele alınmıştır. Ayrıca, Kırklareli'nin ilçeleri arasında Lüleburgaz hakkında diğerlerinden daha fazla detay mevcut olduğu tespit edilmiştir. Her ne kadar Vize o dönemde Kırklareli gibi bir sancak olsa da onun Kırklareli kadar detaylı ele alınmadığı belirlenmiştir.

Evliya Çelebi eserinde mekânlarla ilgili verdiği bilgilerin yanı sıra bu mekânlarla bağlantılı olan şahıslarla da ilgili bilgiler vermiştir. Bu bağlamda Kırklarelili olması sebebiyle Karagöz'ü, Babaeski'nin tesmiyesinin müsebbibi olması sebebiyle Sarı Saltuk'u ve Babaeski'de medfun bulunmaları vesilesiyle Şeyh Şuhûdî ile Baba Sultan'ı ele almıştır. Bu zatlardan, Sarı Saltuk ve Karagöz'ü diğerlerine göre daha detaylı olarak ele almıştır. Ayrıca, Hacivat'ın Karagöz ile olan hikâyesine ve Sarı Saltuk'un menkıbelerine yer verdiği tespit edilmiştir.

Son olarak, Evliya Çelebi'nin söz konusu tüm bu malumatı verirken kullandığı dilin de yer yer değiştiği görülmüştür. Bu açıdan sözelimi Sokullu Mehmet Paşa'nın eserlerini ele alırken dili diğer kısımlara göre daha süslü hâle gelmiştir. Bu bağlamda, tartışmaya açık olmakla birlikte diliyle bağlantılı olarak kurgusuyla da yer yer okuru manipüle ettiği ileri sürülebilir. Bunlara ek olarak, Evliya Çelebi'nin Kırklareli'ne dair ele aldığı mekânların, yapıların, imaretlerin ya da ziyaret mahallerinin isim değişiklikleri olsa da büyük oranda günümüze kadar ulaştığı tespit edilmiştir. Az bir kısmı ise günümüze ulaşamamıştır. Bu sebeple, *Seyahatname* ile günümüzün karşılaştırılıp ele alınması bütünlüklü bir şehir görünümünde edilmesini sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Akın, V. (1997). Kırklareli adının tarihçesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(2), 9-11.
- Alkan, M. (2020). Arşiv belgeleri ışığında Sadrazam Rüstem Paşa'nın Büyükkarıştıran'daki mimari eserleri. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10 (19), 1-34. <http://dx.doi.org/10.33207/trkede.651305>
- Burnaz Kabakçı, B. (2013). XIX. yüzyıl ortalarında Kırklareli (Kırkkilise)'de sosyal ve ekonomik hayat (Tez No. 350125) [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Çelgin, G. (2011). *Eski Yunanca-Türkçe sözlük*. (Çelgin, Vedat A. & Yarlıgaş, Oğuz Haz.). Kabalıcı Yayınevi.
- Er, Ş. (2015, 31 Ocak). Kaygusuz Alâeddin, Vizeli Şeyh Alâeddin Ali. TEİS. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/kaygusuz-alaeddin-vizeli-seyh-alaeddin>
- Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî (1998). *Evliyâ Çelebi seyahatnâmesi I. Kitap*. (Dankoff, Robert, Kahraman, Seyit Ali & Dağlı, Yücel Haz.). Yapı Kredi Yayınları.

- Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî (1999). *Evliyâ Çelebi seyahatnâmesi III. Kitap*. (Kahraman, Seyit Ali & Dağlı, Yücel Haz.). Yapı Kredi Yayınları.
- Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî (2001). *Evliyâ Çelebi seyahatnâmesi V. Kitap*. (Dağlı, Yücel, Kahraman, Seyit Ali & Sezgin, İbrahim Haz.). Yapı Kredi Yayınları.
- Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî (2002). *Evliyâ Çelebi seyahatnâmesi VI. Kitap*. (Kahraman, Seyit Ali & Dağlı, Yücel Haz.). Yapı Kredi Yayınları.
- Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî (2003). *Evliyâ Çelebi seyahatnâmesi VIII. Kitap*. (Kahraman, Seyit Ali, Dağlı, Yücel, Dankoff, Robert Haz.). Yapı Kredi Yayınları.
- Eyice, S. (1989). Ali Paşa Camii. DİA (C. 2. s. 427-428).
- Eyice, S. (1991). Ayasofya Camii. DİA (C. 4. s. 223-224).
- Eyice, S. (1991). Babaeski Köprüsü. DİA (C. 4. s. 372-373).
- Eyice, S. (1993). Çoban Köprüsü. DİA (C. 8. s. 350-351).
- Eyice, S. (1994). Drina Köprüsü. DİA (C. 9. s. 528-529).
- Gökbilgin, M. T. (1952). XV-XVI. asırlarda Edirne ve Paşa livâsı-vakıflar-mülkler-Mukaatalar, Üçler Basımevi.
- Karakaya, E. (2020). Hızır Bey Külliyesi. DİA (Gözden geçirilmiş 2. basım. C.EK-1. s. 556-557).
- Kelağa Ahmet, İ. (2014). *Universal sözlük Yunanca Türkçe- Türkçe Yunanca*. Engin Yayınevi.
- Kınel, M. (2009). Sarı Saltuk. DİA (C. 36. s. 147-150).
- Maden, F. (2020). Babaeski’de Sarı Saltık (Saltuk) Baba türbe ve tekkesi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 95, 25-69. <https://dx.doi.org/10.34189/hbv.95.002>
- Maxım, M. (2012). Tuna. DİA (C. 41. s. 372-374).
- Maxım, M. (2013). Yergöğü. DİA (C. 43. s. 483-484).
- Menge, H. (1993), *Taschenwörterbuch altgriechisch*. Langenscheidt.
- Nişanyan, S. (t.y.). Kayalı. *Nişanyan yer adları sözlüğü*. Erişim tarihi: Haziran 27, 2023, <https://nisanyanmap.com/>
- Nişanyan, S. (t.y.). Kıyıköy. *Nişanyan yer adları sözlüğü*. Erişim tarihi: Haziran 27, 2023, <https://nisanyanmap.com/>
- Tuncel, M. (2022). Kırklareli. DİA (C. 25. s. 478-480).
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2023). Kırklareli kültür varlıkları envanteri. Camii (eski kilise). Erişim tarihi: Haziran 26, 2023, <https://www.kirklarelienvanteri.gov.tr/anitlar.php?id=126>
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2023). Kırklareli kültür varlıkları envanteri. Kıyıköy limanı hamamı. Erişim tarihi: Haziran 26, 2023, <https://www.kirklarelienvanteri.gov.tr/anitlar.php?id=99>
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2023). Kırklareli kültür varlıkları envanteri. Kıyıköy nekropol alanı ve kilise kalıntısı. Erişim tarihi: Haziran 26, 2023, <https://www.kirklarelienvanteri.gov.tr/sitler.php?id=566>

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2023). Coğrafi işaretli ürünler. Erişim tarihi: Haziran 26, 2023, <https://ci.turkpatent.gov.tr/veri-tabani>

Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, (t.y.). Muselles. *Kâmûsu'l-Muhît tercümesi sözlüğü*. Erişim tarihi: Haziran 27, 2023, <http://www.kamus.yek.gov.tr>

Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, (t.y.). Keniset. *Kâmûsu'l-Muhît tercümesi sözlüğü*. Erişim tarihi: Haziran 27, 2023, <http://www.kamus.yek.gov.tr>

Teşekkür

Makalenin ilk okumasını yapıp kıymetli yorumlarını benimle paylaşan Prof. Dr. Mücahit Kaçar'a, bu makalenin konusunu dikkatime sunan Doç. Dr. Ali Kurt'a ve Yunanca kelimeler için yardımcı olan Dr. Tuba Efendioğlu'na teşekkür ederim.